

LIPPAI PÉTER, A ZSIGMOND-KORI CSANÁDI ÉNEKLŐKANONOK ÉS PÜSPÖKI VIKÁRIUS ÉLETÚTJA*

Bár Lippai Péter személye nem teljesen ismeretlen a történetírás számára, mégis indokoltnak érezzük pályafutását önálló munkában bemutatni, mivel tudomásom szerint eddig senki sem szentelt önálló tanulmányt életének.

Péter csanádi éneklőkanonok (1400–1423) „családneve” nem derül ki sem a csanádi székeskáptalan hiteleshelyi tevékenysége során, sem pedig az ő szentszéki bíraskodása során keletkezett oklevelekből, minthogy ezekben – a kor szokásának megfelelően – rendre csak keresztnevével szerepel. Teljes, szülővárosát is feltüntető neve csak életútja végén, halála évében derül ki két a római kúrián keletkezett iratból. 1423. május 20-án V. Márton pápa (1417–1431) teljes bűnbocsánatot engedélyezett Lippai Péter csanádi éneklőkanonok számára. Öt hónappal később, 1423. október 25-én pedig a Lippai Péter halálával megüresedett csanádi éneklőkanonoki és egyszerű kanonoki javadalmat András fia: János csanád egyházmegyei pap magának kérte a pápától.

Lippa a Maros folyó mentén, az Alföld peremén, Arad vármegyében elhelyezkedő, országos vásárral rendelkező, tehát jelentős *oppidum*, azaz mezőváros, másként fölesúri város volt. A település jelentőségét és egyben fejlettségét az is mutatja, hogy kamaraispánság és sókamara, továbbá ferences és ágostonos kolostorok, beginaház és ispotály is működött területén. A 15. század második felében a mezőváros iparágainak száma 14 volt, az iparosok pedig a lakosság 31%-át tették ki. 23 Lippáról származó személy látogatott külföldi egyetemeket felsőfokú stúdiumok végett. A település jogi helyzetét tekintve Lippa a középkor végére a királyi szabad városok sorába emelkedett. Kubinyi András mindezek alapján a városnak 28 centralitási pontot adott és az általa felállított hét csoport közül az első és másodrendű városok után harmadikba, vagyis a kisebb városok, avagy a jelentős városfunkciókat betöltő mezővárosok kategóriájába sorolta. Ezzel Arad vármegye települései közül Lippa állt a városfejlődés legmagasabb fokán. Lakosságának száma 1475-ben 545 volt. Ami megfelel annak, hogy a mezővárosok átlagnépessége általánosan

elfogadott nézet szerint a 15. században 500 fő körül hullámszórt. Lippai Péter származását mindezek alapján polgárinak, közelebbről mezővárosi polgárinak minősíthetjük.

Lippai Péter születési idejét csak hozzávetőlegesen tudjuk meghatározni. Abból kiindulva, hogy a magyarországi hallgatók általában 18–20. életévük körül iratkoztak be a külföldi egyetemekre, és hogy Péter első említése 1385-ből származik a bécsi egyetem matrikulációjából, születési idejét az 1360-as évek második felére tehetjük. Jóllehet a középkori nyugat-európai egyetemek hallgatói gyakran 10. életévük körül iratkoztak be az *universitasok*ra, a magyarországi tanulni vágyó ifjak, amíg csak lehetett a hazai iskolákban igyekeztek bővíteni ismereteiket, elmélyíteni tudásukat. Majd csak ezután, alapos előképzettséggel felvértelve vállalták a veszélyektől sem mentes utazást valamely külföldi egyetemre, ahol magas költségekre számíthattak a beiratkozási díj és a mindennapi élet tekintetében is.

Azt, hogy a későbbi felsőfokú stúdiumait megalapozó alapfokú tanulmányait hol végezte forráshiány miatt nem lehet egyértelműen eldönteni. Borovszky Samu Csanád vármegye részletes történetének írásakor, a csanádi káptalani iskola külföldi egyetemekre kikerült 84 tanulója között említi Lippai Pétert is. Azonban Borovszky nem tüntette föl ezen megállapításának forrását, így számunkra az tűnik a legvalószínűbbnek, hogy Péterünk helyi, mezővárosi iskolában folytatta alapfokú tanulmányait. Itt sajátíthatta el az alsó fokú iskolás ismereteket (*lectura* és *cantus*), majd a komplex alaptudományokat (*grammatica*, *dictamen*, *computus*) és végül a tanító (*scholasticus*) képzettségi színvonalától függően az önálló, specializálódott tudományok (mint a *philosophia*, ami ekkor tulajdonképpen inkább theologia, *decreta* azaz jogi ismeretek és *medicina*) alapjait is. Békefi Remig a középkori iskolaügy avatott kutatója az 1540-ig terjedő időszakban összesen 275 városi, mezővárosi és falusi iskoláról talált írásos feljegyzést. Bár ezek között nem találunk adatot Lippáról, bizonyos, hogy nem ennyi iskola volt ekkor Magyarországon, hanem a 275-nek a többszöröse, csak nem maradt róluk feljegyzés, mondhatni, ez csupán a jéghegy csúcsa. Lippa esetében a megfelelő alapokat nyújtó mezővárosi iskola működésére következtethetünk a késő középkorban Bécsben és Krakkóban tanult 23 lippai személy alapján is.

Az 1365-ben alapított Bécsi egyetemen kezdetektől számítottak a magyarországi hallgatók érkezésére. Ezért már 1366-ban, az egyetem első *statutum*ában a négy akadémiai nemzet közül az egyik magyar volt, amely a magyarok mellett magába foglalta a bohémiai, moráviai, szláv és görög hallgatókat is. A bécsi az egész középkor folyamán a legnépszerűbb külföldi egyetem volt a magyar hallgatók körében. Sajnálatos módon az akadémiai magyar nemzet anyakönyve csak 1453-tól maradt ránk, ezért a Lippai Péterre vonatkozó adatokat az egyetem „össznépi” matrikulációjában kell keresni. Ebben 1385. április 14-én azt olvashatjuk, hogy 2 garast fizetett a beiratkozás avagy tandíj fejében. Fraknói Vilmos adatai szerint egészen 1389. évig tanult ott. Ez az időtartam általában

elegendő volt a bölcsészeti kar alsóbb tudományos fokozatait megszerezni, viszont Péter esetében se a *baccalaureusi*, se a *magisteri* vizsgának nincs nyoma. Mindenesre megállapíthatjuk, hogy műveltsége egyetemjárása és későbbi bírói munkásságának fényében meghaladta az áltagosat, hiszen a legtöbben csak egy évig vagy legalábbis igen rövid ideig látogatták valamelyik egyetemet. Egy évtizeddel később, 1401. április 14-én ismét beiratkozik a bécsi egyetemre egy bizonyos *Petrus de Lipa*, ám személyének az általunk vizsgálttal való azonosítása bizonytalan, főleg azért, mert Péterünk ekkor már valószínűleg egyházi javadalmának helyén, Csanádon tartózkodott.

Hogy Lippai Péter pontosan mikor és milyen úton szerezte egyházi javadalmát, nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy 1400. május 1-jén már mint a csanádi székeskáptalan *cantora*, azaz éneklőkanonoka bukkan fel egy a káptalan által hiteleshelyi működése során kiállított oklevélben. Minthogy szülővárosa, az Arad vármegyei Lippa a Csanádi Egyházmegyébe tartozott, nem túl meglepő, hogy itt jutott *beneficium*hoz. A földrajzi közelségen túl személyes kapcsolata is lehettek a nevezett egyházi testületen belül. A csanádi székeskáptalanban a középkor során szerepelt – Péterrel együtt – három Lippai nevet viselő személy közül az egyik, bizonyos Lippai István csanádi kanonok nem sokkal Péter javadalomszerzésének első írásos nyoma előtt, 1398 körül hunyt el, így akár ő is felhívhatta a káptalan vezetőinek figyelmét az akkor már egyetemet járt földijére. Ezenkívül egy másik lehetőség is kínálkozik a személyes kapcsolatok útján való javadalomszerzésre. Ugyanis Valkói András, aki 1389-ben lett csanádi kanonok, Lippaival egy időben tanult a bécsi egyetemen 1386–1387-ben. Az egyházi pályán való érvényesülésre pedig – bárói és főpapi kapcsolatok hiányában – a legjobb eszköz a minél magasabb szintű végzettség, illetve az egyetemen szerzett kapcsolatok voltak. Az egyetemi tanulmányok alatt kiváló alkalom kínálkozott új ismeretségek szerzésére, személyes kapcsolatok kialakítására. Az egyes egyházi javadalmakról is könnyen informálódhattak az érdeklődők, sőt akár *beneficium*hoz is juthattak e kapcsolatok által. Az ilyen kapcsolatokra jellemző, hogy az egyházi középéletben belül már huszadrangú volt, ki milyen társadalmi kategóriából származott, hiszen ez az egyetemi polgárok között sem volt szempont. „A javadalomhoz segítség ugyanis teljesen független a származási kategóriáktól, polgár polgárt, jobbágy jobbágyot, nemes nemeset éppúgy juttatott kanonikátushoz, mint jobbágy nemeset, nemes jobbágyot, polgár nemeset, stb.” állapította meg Köblös József a témában mai napig mérvadó könyvében *Az egyetemjárás és a társadalmi származás* tekintetében a csanádi székeskáptalan személyi állományában is megfigyelhető, hogy a polgári származásúak esetében a legmagasabb az egyetemet jártak százalékos aránya: 87,5%; őket a mezővárosi polgárok követik viszonylag kevéssel lemaradva: 73%. Ez alapján joggal feltételezhetjük, hogy javadalomhoz jutásukban valóban domináns szerepe lehetett tanultságuknak. Összehasonlításként az arisztokrata famíliák tagjai közül 33%, a köznemesek esetében 30%, a jobbágyi származásúaknál pedig 14% folytatott egyetemi stúdiumokat. Ezen

jelenség magyarázataként már Mályusz Elemér rámutatott arra, hogy a társadalmi és művelődési viszonyaink sajátos fejlődése következtében az arisztokrácia és a nemesség mellett éppen a városi polgárság fiai mennek leginkább egyházi pályára. Az előkelő és vagyonos nemesi sarjadékok a családi birtoktest csorbíthatatlansága érdekében választják a papi hivatást, ahol összeköttetéseiknél fogva hamar elérik a legnagyobb méltóságokat. „Az iparos, a kereskedő kevesebb életlehetőséget biztosíthat gyermekei számára, mint a jobbágy. Az ő életszínvonaluk magasabb, s ezt több gyermek számára nehezebb fenntartani, mint a jobbágnak a falusi élet keretei között adódót. A céhek zártsága akadályozta meg az érvényesülést, az apa műhelyét vagy üzletét nem örökölheti több gyermek. Azok csak egyet-egyet juttatnak abba a helyzetbe, hogy az elért életmódot folytassa.” Úgy tűnik, hogy bekerülve az egyházi középrétegbe Lippai Péter is elkezdte ismerőseit segíteni. Legalábbis erre utalhat az a tény, hogy 1401. febr. 2-án IX. Bonifác pápa többek között őt bízta meg, hogy Szódi Bálintot, a lippai Szent István király templom plébánosát iktassa be aradi kanonokságába.

A káptalanok a középkori Magyarország egyházi társadalmának középrétegét alkották. A püspöki székhelyen létesült káptalanokat nevezzük székeskáptalanoknak, fő feladatuk a püspök segítése volt az egyházmegye igazgatásában. A literátus műveltség 14. századi megjelenéséig a világi értelmiség szerepét is a káptalanok személyzete töltötte be. A tatárjárás után a főesperesek is mind beköltöztek a területileg illetékes püspöki központba, azon belül is a székeskáptalanba, és az ő jogkörük által a káptalan joghatóságot szerzett az egész egyházmegye felett. A káptalan tagjainak a vidéki plébánosok szegénysége árán nyílt módja a külföldi egyetemjárást sem nélkülöző értelmiségi elitté válni. Eredetileg négy méltóság volt a káptalanban: a prépost, az olvasókanonok (*lector*), az éneklőkanonok (*cantor*) és az örkanonok (*custos*); a káptalani személyzet többi tagja egyszerű kanonok volt, de még ezek szerényebb javadalmi is középnemesi életszínvonalat tettek lehetővé. A *cantor* feladata az istentisztelet és a káptalani iskolában végzett liturgikusénekek-tanítás vezetése volt. Lippai Péter tényleges feladatkörét azonban sokkal inkább az határozta meg, hogy Marczali Dózsa Miklós, a Zsigmond király udvari káplánjából lett pannonhalmi kormányzó-apát 1403-ban, a csanádi püspökség élére kerülve őt nevezte ki helynökének. Valószínűleg azért esett rá a választása, mert a 15. század legelején Lippai Péter volt az egyedüli egyetemet járt személy a csanádi székeskáptalan állományában. A helyettes állítása a 14. századtól volt kötelező a főpapok számára az egyházbjog szerint. A vikáriusi feladatkör egy sokoldalú, nagyon gyakorlatias és jó szervező készséggel megáldott személyt kívánt. Lippai Péternek éneklő-kanonokként a liturgiában, vikáriusként pedig a jogtudományban is járatosnak kellett lennie, mivel ez utóbbi pozícióban egyszerre volt a püspök egyházi közigazgatási ügyekben illetékes általános helynöke (*vicarius generalis*) és a püspök nevében eljáró állandó bíró.

Az egyházi bíróságok (*forum spirituale, sacra sedes*) hálózata a világi bíróságokkal

párhuzamosan az egész országra kiterjedt. Már az államalapításkor törvény mondta ki azt az elvet, hogy a klerikusok csak egyházi bíró előtt kötelesek perbe szállni, a kifejlődött gyakorlat pedig – a kánonjog szabályai szerint – minden olyan ügyet az egyházi fórum elé utalt, mely a vallással, erkölccsel függött össze. A szentszéki hatáskört személyi és tárgyi szempontok alapján írták körül. Az egyházi bíróság volt illetékes minden rendű és rangú klerikusnak, továbbá az özvegyeknek, árváknak, keresztes lovagoknak, diákoknak minden perében, kivéve az ingatlanra vonatkozókat. Ezen kívül minden olyan ügyben eljár, amely összefüggött a hit és erkölcs kérdéseivel: eretnokség, hitszegés (esküvel megerősített szerződések, hamis eskü), házasság, ezzel kapcsolatban a házasságtörés, a női jogok (hitbér, jegyajándék, leánynegyed), végrendelet és tized (dologi és személyi) ügyeiben. A szentszékék szervezete függetlenül a királytól, és a pápa mint egyetemes egyházi bíró főhatósága alá került. Alsófokon, kisebb értékű perekben a főesperes (*archidiaconus*) bírászkodott, tőle a megyéspüspökhöz lehetett fellebbezni. A megyéspüspök volt az első fokú rendes bíró, de a 14. században már előírás szerint a helynöke (*vicarius*) képviselte. A fellebbezés rendes útja az illetékes érseki szentszékhez, az esztergomihoz, illetve a bács-kalocsaihoz ment, innen a 14. század végétől kezdve az esztergomi érsek, mint született pápai legátus (*legatus natus*) primási székéhez, majd a római kúriába. Bár a szentszéki joghatóság mindig egyes személyt illetett (a püspököt vagy érseket stb.), minden fórumon működtek bírótársak is. Ezek az esperesi széken plébánosokból, a püspöki és érseki széken kanonokokból kerültek ki, így Lippai Péter is mindig káptalani bírótársakkal ítélkezett. Vikáriusi tevékenységéről ránk maradt első forrás 1403. március 8-án keletkezett, ebben Karos Tamás nagy-szécsényi *hospes* – aki az idézésre meg sem jelent – kiközösítését (*excommunicatio*) rendelte el Péter muronyi, György fejeéregyházi, János nagyszécsényi és Mátyás vingai plébánosoknak arra az esetre, ha az 15 napon belül nem fizetné meg a László kis-szécsényi plébánostól eltulajdonított 25 forint értékű ló árát és 6 márka bírságot. Pár nappal később, 1403. március 10-én már egy másik ügy forgott előtte: Tömpösi Vaffa András megidézeti Pahady Tamást és három asszonyt, hogy megkérdezze milyen jogn tartják birtokukban az Arad vármegyei Fejeéregyház birtok fele részét. Mivel az alperesek oklevelekre hivatkoztak, ezért azok felmutatására Lippai Péter a káptalani bírótársaival határnapot (1403. április 1.) tűz ki, ám az alperesek képviselőjében ekkor megjelent plébános újabb határnap kitűzését kérte, erre Lippai 1403. április 4-én újabb időpontig (1403. június 10.) elhalasztja a pert. Mint csanádi vikárius, még a hivatali elődje idején kezdett, de le nem zárt perekkel is foglalkoznia kellett. Így 1403. július 9-én ő tett pontot Szőlősi Domokos felperes és Vasa László alperes ügyének végére, mely per még Domokos prépost, az előző helynök alatt kezdődött, de újra meg újra elhalasztották. Természetesen az ő bírói székén is gyakran el lettek halasztva a perek, mint 1405. május 4-én a Csép fia: Jakab és Porazfalvi György közötti peres ügy is. Gyakran az egyik fél – leginkább az alperes – távolmaradása miatt kellett halasztani az ügyet, a meg nem jelent

felet pedig megbírságolták, mint például 1407. március 1-jén Baki János fia: Gergelyt, aki ellen Baki Flóris és neje folytattak pert. A következő évben Lippai Péter távol volt Csanád városától, ezért akadályoztatása esetére Marczali Dósa püspök Apátfalvi Miklós csanádi kanonokot jelölte ki helyetteséül. Apátfalvi csak egy rövid periódusban, 1408 végén és 1409 elején szerepel e minőségében a forrásokban. Hogy pontosan milyen természetű is volt Péter akadályoztatása, nem tudni. Neve 1410. augusztus 4-én tűnik fel ismét a ránk maradt oklevelekben. Ekkor Lippai Péter a boszniai hadjárat miatt központilag elrendelt országos perhalasztási parancsnak megfelelően halasztotta Mindenszentek nyolcadára (november 8.) Egerszegi Hem fiának Egerszegi Miklós bán leánya: Margit asszony elleni, nyugta felmutatásáról folyó perét. 1411. szeptember 19-én kelt oklevelével Péter vikárius igazolja, hogy Csépnék mondott Jakab mester birságait megfizette. 1415. február 6-án Lippai Péter az Apátfalvi Miklós csanádi kanonok és vikárius 1408. október 10-i és 1408. december 15-i végre nem hajtott ítéletét foganatosította. Az ítélet addigi végrehajtásától Oszlári Majos fia: Pál eddig Ozorai Pipo temesi ispántól való félelmében tartózkodott. Miután Pált beiktatták a Fancslakiak és Vejtehi Bobalok Temes megyei birtokainak leánynegyed címén őt megillető és pontosan körülírt részeibe, Lippai Péter erről privilegiális formában állított ki oklevelet részére. Két évvel később, 1417. dec. 22-én ismét a szokott bírságban kellett elmarasztalnia Macedoniai Danch András mester fiait: Miklós és János mestereket, mert nem jelentek meg előtte András mester özvegye: Dorottya ellenében. Három olyan év után, melyből nem maradt forrás Lippai bírói széke előtt folyó ügyekről, 1421. február 14-én Uralthi Michk Lőrinc felperes Sebestyén és Domokos szilágyi nemesek – kiknek ügyvédje Demeter horogszegi plébános – elleni perét a felek kérésére, pünkösöd nyolcadára halasztja. Egy év múlva, 1422. március 9-én káptalani bírótársaival hozott szentszéki ítéletével kiegyeztetni Gyondi Péter özvegyét: Katalin asszonyt és fiát, Lászlót az általuk 1421. február 17-én beperelt Rékasi Szaniszlóval – akiknek ügyvédje szintén egy plébános, Demeter rékasi plébános volt – aki a kötelező leánynegyedet azért nem adta ki előbb, mert Ozorai Pipo temesi főispánnal részt vett a huszíták elleni hadjáratban. Most azután a leánynegyed címén megkapja Katalin asszony azt a 10 ökröt és 4 tehenet, melyet magának követelt. Mivel azonban e jószágok igen le voltak soványodva inkább 17 márkát és 6 új forintot fizetett Szaniszló, mely leánynegyed címen való átvételét Gyondi Péter özvegye és fia elismeri. Ez az utolsó olyan ítéletlevele, amelyet szentszéki bírászkodása során adott ki és ránk maradt. Egyedül ezen maradt csak fenn pecsétjének töredéke, amelynek köriratát Borovszky Samu a következőképp rekonstruált: [Sigillum Petri] *Johannis de Lippa cantoris* [et canonici eccl. Chanad]. Eszerint e pecsét – melynek körirata mára már olvashatatlan – Péter szülővárosának neve mellett apját is megőrizte. A pecsétkép központi helyén a csanádi székeskáptalan patrónusa, Szent György ábrázolása látható, ám nem profilból és lóháton, mint a székeskáptalan pecsétjén, hanem szemből és állva.

Hogy helynöki feladatait Lippai Péter legjobb tudása szerint eredményesen végezte, az is igazolja, hogy az okleveles források tanúsága szerint Marczali Dósa egész főpásztorsága alatt helynöke volt, és így e tisztségét két évtizedig bírta. Szolgálatainak elismeréseképp valamikor 1410. augusztus 4. előtt egy kanonoki javadalmat is kapott a csanádi székeskáptalanban jövedelme kiegészítésre. Az ilyen javadalomhalmozás (*commutatio beneficiorum*) a kanonoki rétegben elfogadott volt, a javadalmasok 10–15 % bírt egyszerre több egyházi stallumot a Köblös által vizsgált testületekben.

Lippai Péter túlélte Marczali Dósa püspököt, akinek egész főpásztorkodása idején helynöke volt. 1423. május 20-án V. Márton pápa teljes bűnbocsánatot engedélyezett Lippai Péter csanádi éneklőkanonok számára. Vele egy napon Dósa püspök unokaöccse egyben utódja, Marczali László, a tíz nappal azelőtt kinevezett csanádi püspök továbbá Lippai két kanonoktársa, Temesvári Péter fia: István csanádi kanonok és Jakab marosontúli főesperes, sőt egyházmegyei világi hívei is, nevezetesen Ivándi György és neje részesültek még teljes búcsúban. Lippai röviddel a pápai kegy elnyerése után elhunyt. Halálzásának időpontjára az ő utolsó említése és a halálával megüresedett javadalom iránti kérvény időpontjából tudunk következtetni. Utolsó szereplése a ránk maradt forrásokban az, amikor a csanádi székeskáptalan 1423. május 24-én kelt hiteleshelyi oklevelének méltóságsora szerint a prépostság üresedésben volt, s így rendkívüli módon Péter *cantor* neve volt az első a méltóságsorban. Ekkor tehát még élt Lippai. Viszont öt hónappal később, 1423. október 25-én András fia: János Csanád egyházmegyei *presbiter*, a lippai Szent István király parochiális egyház rektora már arra kéri a pápát, hogy adja neki a csanádi éneklőkanonokságot, amely Lippai Péter halálával üresedett meg. Ezek alapján halálát 1423. május 24. és október 25. közé, azaz körülbelül 58 éves korára tehetjük. Talán nem véletlen, hogy épp egy lippai plébános igényli magának a megüresedett javadalmakat, lehet személyesen is ismerték egymást, vagy egyszerűen csak Péter halálhíre a leghamarabb szülővárosába, Lippára jutott el. Az utóbbi okiratból az is kiderül, hogy Lippai Péter éneklőkanonoki és kanonoki stallumából származó éves bevételét 100 aranyforintra becsülték a római kúriában. Ehhez képest az ország egyik leggazdagabb püspöki székhelyén, a pécsi székeskáptalanban az éneklőkanonok jövedelmét átlagosan 70, a kanonokokét pedig 45 aranyforintra becsülték azonos források a késő középkorban. Lippai Péter jövedelmei tehát nem maradtak el a más testületekben vele azonos szinten álló javadalmasokhoz képest, és ezen felül az egyházi bírásokból is szép bevétele származott.

Lippai Péter pályafutása során elérte mindazt, amit polgári származással és magas udvari pártfogók nélkül lehetett a későközépkori magyar egyházban. Életpályáját a Köblös József által megállapított típusok közül leginkább a tudós és lelkipásztor összefonódása jellemzi.

BIBLIOGRÁFIA

- BALOGH Elemér: *Egyházi és világi bíróságok joghatósága a középkori Európában*. In: Tóth (szerk.): *Tanulmányok Dr. Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára*. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged 2000. 15–26.
- BÁCSKAI Vera: *Magyar mezővárosok a 15. században*. (=Értekezések a történeti tudományok köréből 37.) Akadémiai Kiadó, Budapest 1965.
- BÉKEFI Remig: *A magyarországi káptalanok megalakulása és Szent Chrodegang regulája*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1901.
- BÉKEFI Remig: *A népoktatás története Magyarországon 1540-ig*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1906.
- BÉKEFI Remig: *A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1910.
- BÓNIS György: *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíraskodás történetéhez a középkori Magyarországon*. A szerző hátrahagyott kéziratát gondozta és szerkesztette Balogh Elemér. Püski, Budapest 1997.
- BÓNIS György–DEGRÉ Alajos–VARGA Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, Zalaegerszeg 1996.
- BOROVSKY Samu: *Csanád vármegye története 1715-ig. A vármegye általános története*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1896.
- BOROVSKY Samu: *Csanád vármegye története 1715-ig. A vármegye részletes története*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1897.
- CSÁNKI Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1890.
- CSÁNKI Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1894.
- DF = Magyar Országos Levéltár, Mohács Előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény
- DL = Magyar Országos Levéltár, Mohács Előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár
- ENGEL Pál: *Magyarország világi archantológiája 1301–1457 I–II.* Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Budapest 1996.
- ERDŐ Péter: *Egyházjog*. Szt. István Társulat, Szt. István Társulat, Budapest 1992.
- ERDŐ Péter: *Egyházjog a középkori Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest 2001.
- FRAKNÓI Vilmos: *Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. Században*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1874.
- GYÖRFFY György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1963.
- JUHÁSZKÁLMÁN: *A csanádi székeskáptalan a középkorban (1030–1552)*. (=Csanád vármegyei könyvtár 38.) Csanád vármegye közönsége, Makó 1941.

- JUHÁSZ Kálmán: *A csanádi püspökség története IV. (1386–1434).* (=Csanádvármegyei könyvtár 41.) Csanádvármegye közönsége, Makó 1946.
- KOSZTA László: *A magyar székeskáptalanok kanonokjai 1200–1350 között.* In: Balog–Döbör–Jancsák–Kiss–Nyulassy–Zakar (szerk.): *Dixit et salvavi animam meam: Tanulmányok a 65 éves Szegfű László tiszteletére.* Belvedere Meridionale, Szeged 2007. 99–119.
- KÖBLÖS József: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával)* (=Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12.) Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Budapest 1994.
- KRISTÓF Ilona: *Egyházi középréteg a késő középkori Váradon (1440–1526).* Egyetemi doktori értekezés. Témavezető: Solymosi László. Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája, 2009. Kézirat. 263 p.
- KUBINYI András: *Városfejlődés és vásárhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén.* (=Dél-alföldi évszázadok 14.) Csongrád Megyei Levéltár, Szeged 2000.
- LUKCSICS Pál: *XV. századi pápák oklevelei I. kötet. V. Márton pápa (1417–1431).* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1931.
- MÁLYUSZ Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest 2007.
- MÁRKI Sándor: *Aradvármegye és Arad szabad királyi város monographiája. II/1.* Monographia-Bizottság, Arad 1892.
- Mon. Vat. IV. = *Monumenta Vaticana. Historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni Magyar Okirattár I. sorozat IV. kötet.* Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM), Budapest 2000.
- MÜHLBERGER, Kurt: *Die Gemeinde der Lehrer und Schüler – Alma Mater Rudolphina.* In: Csenedes–Oppl (hrsg.): *Wien, Geschichte einer Stadt 1.: Von dem Anfängen bis zur Ersten Wiener Türkenbelagerung (1529).* Böhlau, Wien–Köln–Weimar 2001. 319–395.
- PESTY Frigyes–ORTVAY Tivadar: *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez. I. 1183–1430.* (=Temesvármegye és Temesváros története IV.) Másolta és gyűjtötte Pesty Frigyes. A Magyar Tudományos Akadémia Tört. Bizottsága rendeletéből sajtó alá rendezte Ortway Tivadar. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia anyagi támogatásával Temesvármegye és Temesvárváros közönsége. Pozsony, 1896.
- SCHRAUF Károly: *Magyarországi tanulók külföldön II. Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1892.
- SÖRÖS Pongrácz: *A pannonhalmi főapátság története II. A pápák és a zsinatok reformáló törekvései 1243–1404.* Pannonhalmi Szent-Benedek Rend, Budapest 1903.

Sztáray II. = *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára II. 1397-1457.*

Szerkesztette: Nagy Gyula. Kiadja: gróf Sztáray Antal, Budapest, 1889.

TAKÁCS Imre: *A magyarországi káptalanok és konventek középkori pecsétjei.*

(*Művészettörténeti tanulmány és katalógus a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Intézete és a Budapest Történeti Múzeum másolatgyűjteménye alapján*) Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Intézet. Budapest, 1992.

(G.) TÓTH Péter: *Acsanádi székeskáptalan kanonokjainak egyetemjárása a késő középkorban.*

Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2007/1–2. 37–58.

ZsO. = *Zsigmondkori oklevéltár.* Összeállította: Mályusz Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1951–.

G. Tóth Péter

kutató (GFHF Bálint Sándor Valláskutató Intézet)